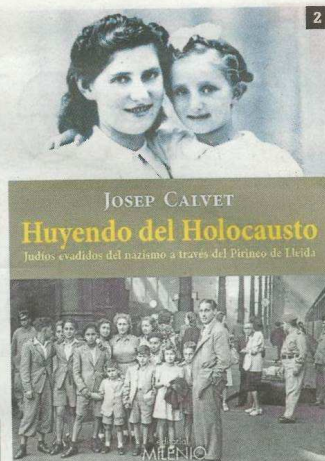
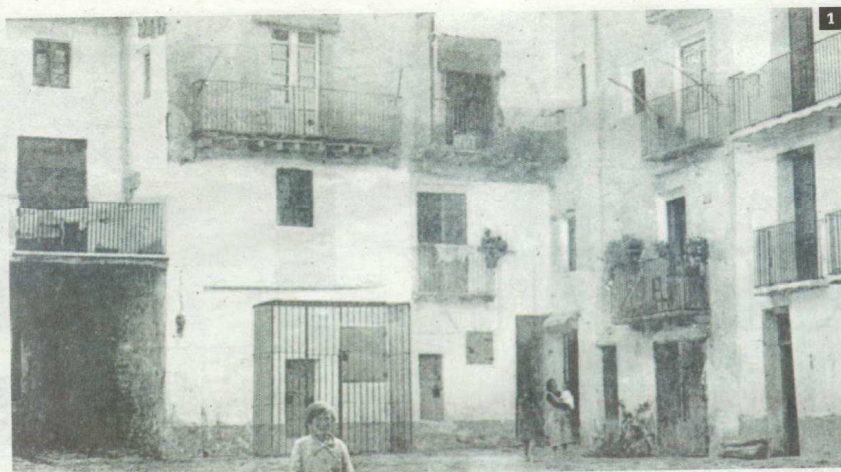

TEXT **MATÍAS CROWDER**

Un episodi molt poc conegut en la història de Girona i de tot Catalunya: el pas dels jueus que escapen de l'holocaust nazi pel Pirineu català. L'historiador Josep Calvet explica en el seu últim llibre, *Huyendo del Holocausto*, *Judíos evadidos del nazismo a través del Pirineo de Lleida* (Editorial Milenio, 2014), la història de centenars de famílies jueves i el seu pas per la regió, la funció de les presons de Girona, la separació de les famílies, les llargues esperes a Caldes de Malavella, l'enviament de centenars de nens jueus a l'hospici de Salt. Testimoni de l'exili i del desarrelament en una de les èpoques més fosques d'Europa.

Any 1940. La Segona Guerra Mundial s'intensifica a Europa. L'Exèrcit nazi i el rus es divideixen Polònia. Els jueus de la zona d'ocupació alemanya són tancats en guetos, on les condicions de vida aviat es tornen infrahumanes. Els alemanys aïllen aquests espais de la resta de la ciutat construint murs al voltant. Les malalties i la falta de menjar mantenen un degoteig constant de desenes de morts diaris. No obstant això, per a qualsevol jueu jove i resistent, encara és relativament senzill fugir del gueto abans de ser deportat als camps de concentració nazis.

Una d'aquelles famílies jueves que fugí de l'ocupació són els Trapunsky, una parella d'esposos i les seves dues filles petites de sis i set anys que escapen cap a Bèlgica amb les seves escasses pertinències. Al darrere deixen la mort, la persecució no els abandonarà ni tan sols en creuar els Pirineus.

No passa gaire temps que es tornen a trobar amb la guerra. Com si la tinguessin lligada als peus. Tot i ser neutral a l'inici de la contesa, el 10 maig del 1940 Bèlgica es veu forçada a entrar en combat a causa de la invasió de les forces alemanyes. Després de divuit dies d'enfrontaments, l'exèrcit belga es rendeix davant dels alemanys. Els Trapunsky, que han sobreviscut al bombardeig, veient el cel carregat de paracaigudistes nazis, i sospesant que la mateixa sort correrien els jueus a Bèlgica que a Polònia, es veuen empenyats per la guerra cap a la Normandia francesa. La mare de les nenes, Beatrice Trapunsky, queda embarassada del seu tercer fill. Passen menys d'un mes quan, la matinada del 5 de juny d'aquell mateix 1940, l'avanç de les divisions Panzer de l'exèrcit nazi creua la frontera envaint França.

AMB LA GUERRA ALS TALONS

La guerra sembla trepitjar-los els talons. Allà on ells van, allà els segueix. En una fugida desesperada, en el vuitè mes de l'embaràs, amb el ventre de Beatrice que amb prou feines li permet caminar, creuen a peu els Pirineus per la banda de Girona amb altres centenars de refugiats que traspassen la frontera a la recerca de salvació. Se sap que la Gestapo persegueix els jueus per tot França. El seu destí final, les cambres de gas. És el novembre del 1942 i els alemanys ocupen ja la quasi totalitat del país gal.

Des del 1939, un veritable cabal humà recorre la

Fugint de l'holocaust per Girona

L'historiador Josep Calvet ha investigat el pas per les comarques gironines de famílies jueves que intentaven escapar de la persecució dels nazis

mateixa ruta de l'exili per les comarques gironines, escapant de l'holocaust. Al principi aconseguïen passar amb visats, però a partir del 1941 la llei canvia i es prohibeix el pas. Localitats com la Jonquera, Ripoll i Puigcerdà deixaran d'assistir a aquell degoteig de refugiats. Els profugus han d'optar per difícils i gairebé inaccessibles ports de muntanyes que semblen alçar-se fins al cel.

Beatrice Trapunsky i la seva família arriben a la ciutat de Girona en molt mal estat, després d'haver patit un veritable calvari creuant els Pirineus en aquelles condicions. Com molt dels jueus que escapen de l'holocaust, Beatrice Trapunsky és tancada a la presó de Girona. Ales-

FOTOS:
► Sobre aquestes línies, l'historiador Josep Calvet, que ha investigat el pas per les comarques gironines de jueus que fugien de l'holocaust.
1. La presó de Sort és una de les que van ser usades per ingressar-hi refugiats jueus.
2. La portada del llibre de Calvet.

hores, els jueus exiliats han d'evitar tot un seguit de llacunes legals de la regió. Tot depèn de la població a la qual arriben, i moltes vegades del responsable municipal del torn. Es coneix que, a Caldes de Malavella, les famílies jueves, segons ordre del governador civil, van ser privades dels seus fills menors, enviats a l'hospici de Salt.

Com molts milers d'homes jueus, el marit de Beatrice és portat al camp de concentració de Miranda de Ebro. Beatrice dona a llum el seu tercer fill a Barcelona a principis del 1943, sola, en un país estrany, sota el dur hivern d'aquell any. Uns mesos després, ja entrada la primavera, el marit és alliberat del camp de concentració i tota la família es torna a reunir a Catalunya. L'*American Joint Distribution Committee* els aconseguix el visat d'entrada als Estats Units en el primer vaixell que surt des de Portugal.

Al juny, tota la família pren el ferrocarril a Barcelona amb destinació a Lisboa. En un vaixell portuguès, juntament amb altres refugiats jueus, inicien el viatge cap a la llibertat. Enmig de l'Atlàntic, un submarí alemany els intercepta amb la intenció d'enfonsar el vaixell. Fan baixar a tots els passatgers en botes

CONTINUA A LA PÀGINA 8

R

Retorn a Auschwitz

La setmana passada es van complir setanta anys de l'alliberament del camp de concentració nazi més mortífer; alguns supervivents van assistir als actes organitzats per relatar la seva experiència

TEXT **SIMON VALL-LLOSERÀ**
FOTOGRAFIA **ELLIE XIFRA**

De les dutxes no en va sortir gas, sinó aigua: sabíem que almenys viuríem un dia més». Els periodistes emmudim després d'escoltar aquestes paraules. Ella seguia amb el seu relat sobre l'horror que va viure fa 70 anys. És la veu de Celina Biniaz, jueva-polonesa de 83 anys i supervivent del més gran i mortífer camp d'extermini nazi que va funcionar durant la Segona Guerra Mundial (1939-1945). L'escena té lloc a la biblioteca municipal d'Oświęcim, un poble situat a uns 60 quilòmetres a l'oest de Cracòvia, a Polònia. El nom d'Oświęcim no diu res als visitants, però la seva traducció a l'alemany és sinònim de mort, de crueltat i d'extermini a tot el món: Auschwitz.

La Celina és un dels 300 supervivents del camp que hi han vingut per assistir als actes del 70è aniversari de l'alliberament d'Auschwitz per part de l'exèrcit soviètic el 27 de gener de 1945 i que es va commemorar la setmana passada. «Nosaltres, els supervivents, tenim el deure moral de donar testimoni de l'horror que vam viure i d'explicar-ho a les noves generacions perquè no es repeteixi», afirma ella. Un camp on van morir un milió cent-mil persones (200.000 eren nens), la immensa majoria jueus provinents de quasi tota Europa.

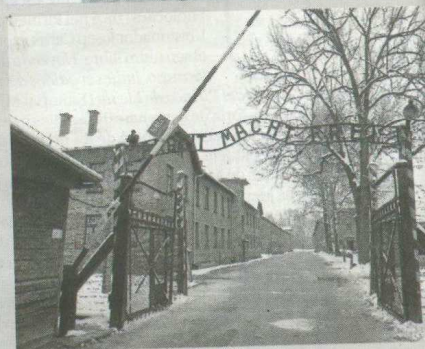
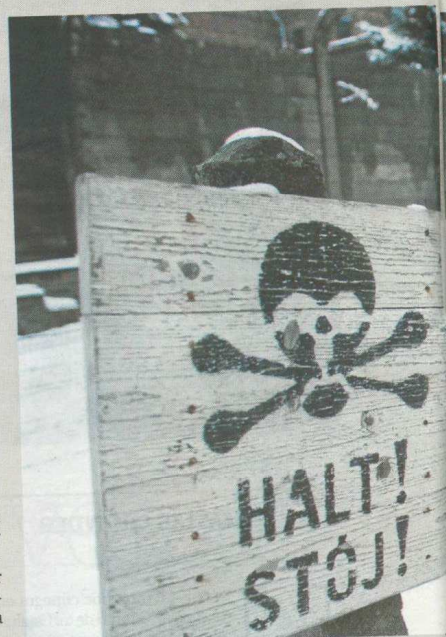
Celina Biniaz tenia només 13 anys quan va arribar a Auschwitz i explica com l'atzar la va salvar de morir a la cambra de gas: «Ens van fer despullar i ens van enviar a tots a una sala amb dutxes. Pensàvem que aquell seria el nostre final perquè ja havíem sentit a parlar de les cambres de gas. Se sabia que allà la gent era gasejada i cremada. Però de les dutxes no en va sortir gas sinó aigua: sabíem que almenys viuríem un dia més».

FOTOS:

1. Un avis de tanca electrificada a Auschwitz.
2. L'entrada al camp de concentració, amb la frase «El treball allibera».
3. Tanques de filferro espinós que delimiten el recinte.
4. Flors dipositades a Auschwitz en memòria de les víctimes dels nazis.
5. Detall de les construccions de l'interior del camp.
6. Celina Biniaz, supervivent d'Auschwitz, explicant la seva experiència; va ser una de les persones que van poder sortir del camp gràcies a l'industrial Oskar Schindler.

Recorda emocionada com va poder sortir d'Auschwitz: «Va ser Oskar Schindler qui va venir al camp per treure'ns d'allà i retomar-nos a la seva fàbrica per treballar i... per viure». Schindler va ser un empresari industrial alemany que es va enriquir molt durant la Segona Guerra Mundial gràcies als seus contactes amb alguns dirigents nazis i als suculentos contractes que aquests li van facilitar. Va ser un negoci molt beneficiós per a ell però, davant de la magnitud de la tragèdia que queia sobre els jueus, Schindler va reaccionar comprant fins a 1.100 treballadors jueus per a la seva fàbrica. Celina era la més jove d'ells. La seva història ha quedat immortalitzada en la imprescindible pel·lícula de Steven Spielberg *La llista de Schindler*. «Que els noms de la meua família i el meu estiguessin a la seva llista ens va salvar la vida», reconeix Biniaz.

Auschwitz va funcionar des del 1940 fins al gener del 1945 i va ser el camp més gran i mortal de la xarxa de camps d'ex-

VE DE LA PÀGINA 700

salvavides. Un mariner ajuda la família Trapunsky, encarregant-se del nadó de Beatrice, nascut en terres catalanes. Aquest mariner relisca de la proa i cau amb la nena a l'oceà, on tots dos són empassats per les aigües.

El submarí nazi els perdona la vida. Arribar a Amèrica, el país de la llibertat, potser llavors ja no importa tant.

RERE ELS VESTIGIS DE L'HOLOCAUST

La història de Beatrice Trapunsky forma part d'un testimoni històric molt poc conegut a Girona. La dels jueus que creuen el Pirineu català i que arriben a la ciutat intentant escapar de l'holocaust nazi. Històries que ara poden ser explicades gràcies al minuciós i brillant treball de l'historiador Josep Calvet Bellera (*La Pobla de Segur, 1965*), bolcat en el seu últim llibre *Huyendo del Holocausto. Judíos evadidos del nazismo a través del Pirineo de Lleida*, les recents investigacions

del qual se centren en la reconstrucció de les evasions protagonitzades per refugiats jueus a Lleida i a Catalunya en general.

Calvet diu centrar-se en els arxius civils: «El governador civil de la província tenia al seu càrrec el control de les fronteres i la direcció de la policia i dels guardies civils, i per tant era qui gestionava la política, la recepció, i què fer amb aquests refugiats que volien creuar legal o clandestinament la frontera». «La província de Girona té com a característica principal que aquesta documentació es va conservar, cosa que no podem dir de les altres províncies frontereres», comenta l'historiador. A Lleida només es va conservar parcialment, no hi és tota, i a Ossa i a Navarra no hi ha ni un sol paper.

A Catalunya van arribar milers de jueus que van aconseguir fugir de l'holocaust creuant els Pirineus per Girona. En un primer moment, els refugiats podien entrar per punts fronterers habilitats a la Jonquera, Ripoll, Puigcerdà... Això significava que entraven amb la documentació en regla, el passaport,

el visat, portant tot el que les autoritats espanyoles sol·licitaven. Aquesta situació va durar poc temps, perquè poc després d'entrada la dècada de 1940 les autoritats espanyoles van començar a denegar els visats. En la pràctica això va significar que tots els que fugien dels nazis no tenien altra solució que intentar entrar de forma clandestina. En aquest moment el pas que abans era per la Jonquera o Puigcerdà es trasllada als ports de muntanya, on els evadits han de creuar a peu pels diferents camins de muntanya que comuniquen França amb Espanya.

Jospe Calvet no només es va dedicar a estudiar els arxius, sinó que va realitzar una tasca d'investigació posterior per poder posar-se en contacte i situar aquestes famílies. «Hi ha tota una recerca per intentar comprovar que els cognoms són els correctes, perquè moltes vegades els funcionaris espanyols no anotaven bé els noms. I després, intentar muntar el trencaclosques per reconstruir les seves històries, contextualitzar-les, posar totes les dades en clar, saber el lloc per on van passar, que es va fer amb ells, si van

1 termini que els nazis van construir, ja que s'hi podien arribar a assassinar fins a 4.000 persones al dia. Un 70% dels presoners que arribaven al camp eren enviats directament a les cambres de gas, camuflades com a dutxes per enganyar-los fent que anessin a l'escorxador pel seu propi peu. Així hi anaven més obedients i dòcils, confiats en les paraules dels alemanys. Però era mentida.

Se'ls despullava amb l'excusa que es dutxarien i se'ls feia entrar a les cambres de gas en grups de 2.000 persones. Només uns 15-20 minuts després d'haver-hi abocat el mortal gas Zyklon B a través d'uns forats al sostre, totes aquelles persones eren cadàvers i, en poques hores, només cendra i fum escopit per les xemeneies dels crematoris. Abans d'incinerar-los, als cadàvers se'ls extreien possibles objectes de valor com dents d'or i se'ls tallaven els cabells, que després eren venuts a la indústria tèxtil alemanya a uns 5 marcs el quilo. De les víctimes s'aprofitava tot, fins i tot la cendra resultant de la incineració dels seus cossos als forns crematoris era després venuda com a abonament per als camps.

Auschwitz era una fàbrica que produïa cadàvers en sèrie. Una cadena de muntatge on l'acte de matar estava planificat fins al mínim detall. L'extermini dels jueus era un procés d'assassinat sistemàtic i a escala industrial. Només un escàs 30% dels deportats superaven la selecció que feien els nazis a la mateixa an-

dana de l'estació de tren quan arribaven al camp. Si la passaven, els afaitaven el cap i els tatuaven el número de presoner, com si fossin bestiar, a l'avantbraç esquerre. El seu destí era ser explotats per treballar en condicions inimaginables, fins a morir. Era el reialme de la mort: «Tenies una por constant perquè no sabies si aquella hora o aquell minut seria l'últim de la teva vida», recorda Celina.

Avui, aquella angoixa latent ha desaparegut, però dins del camp hi ha un museu que dona testimoni d'aquell horror. En una de les seves sales s'hi exposa una macabra però trista realitat: una pila de quasi 2.000 quilos de cabells humans. També hi ha diferents muntanyes d'objectes formades per 80.000 sabates, roba infantil, pintes i raspalls, 40 quilos d'ulleres, 460 pròtesis de tot tipus i fins a 3.800 maletes firmades amb el nom i la direcció dels seus propietaris, que no les van poder recollir mai.

Quan els soldats soviètics van alliberar Auschwitz el gener de 1945 es van trobar amb un camp ple de cadàvers i amb només 8.000 supervivents, 650 dels quals nens. Era un univers de cossos esqueletics, de zombis amb ulls famolencs regats per una tristesa insondable, aquella que només tenen els qui han viscut l'infern de prop. Un infern on no tots els seus dimonis van retre comptes pels seus crims. Dels 7.000 nazis que van servir a Auschwitz, només 750 van ser jutjats i condemnats, entre ells el comandant del camp Rudolf Höss. Una xifra que representa poc més del 10% i que mostra la total i absoluta impunitat dels botxins.

Quan li preguntem a Celina Biniaz si és possible el perdó, explica que ella ha perdonat «perquè si seguia odiant no podria continuar endavant amb la meua vida. Necessitava perdonar, que no vol dir oblidar». Celina no ha oblidat tampoc l'orquestra que hi havia a Auschwitz i a la qual «els nazis obligaven a tocar per donar la benvinguda als jueus que arribaven en tren», recorda.

La mateixa escena macabra la descriu David Wisnia, jueu polonès de 88 anys i també supervivent del camp: «La música de l'orquestra sonava mentre els nazis feien baixar els jueus dels vagons i mentre conduïen a la majoria d'ells a les cambres de gas per assassinar-los». Wisnia va passar dos anys i mig a Auschwitz, cosa excepcional perquè molt pocs presos van poder sobreviure-hi tant de temps. Saber cantar el va ajudar a salvar la vida: «Com que als guàrdies nazis els agradava com cantava, em van destinar a treballar a l'interior, en uns magatzems. Si hagués treballat a l'aire lliure amb aquell fred, no hauria sobreviscut».

Ell avui és un supervivent, però es mostra pessimista perquè «el món no ha après la lliçó d'Auschwitz ja que s'han repetit més genocidis després en altres llocs». I afirma convençut que: «Auschwitz ens ha ensenyat una veritat poderosa i dolorosa sobre quina és la veritable naturalesa humana».

Potser el que encara ens falta saber és si aquesta veritat la podem suportar o bé si preferim mirar cap a un altre costat perquè, si ens miréssim directament al mirall, no podríem suportar-nos a nosaltres mateixos al comprovar el què l'ésser humà és capaç de fer a d'altres éssers humans.

ser detinguts, a quina presó se'ls va enviar. I més tard, com van sortir d'Espanya amb destinacions finals tan variades com els Estats Units, Canadà, Mèxic, Veneçuela, o fins i tot fins a la Xina».

Es talla el flux. A partir del 1941 els visats d'entrada es tornen raríssims. Tots els que entren són detinguts. La guàrdia civil de Girona se'ls enduïa a les seves casernes, des d'on seran traslladats a presons de la província. El primer centre d'acollida és la presó de Figueres. Presons catalanes com la de Sort arriben a acollir més de tres mil refugiats. Molts d'ells, com el cas de Beatrice Trapunsky, passaven també per la presó de Girona. Als homes d'entre 18 i 40 anys se'ls envia a Burgos, al camp de concentració de Miranda de Ebro. A les dones i els seus fills se'ls deixa anar al poc temps, famílies desmembrades que romanen a les comarques gironines esperant que deixin anar els seus marits. És als balnearis de Caldes de Malavella on s'instal·len gran part d'ells, i des d'on, amb el temps, seguiran camí cap a Barcelona a l'espera d'iniciar els tràmits per emigrar a algun altre país

fora d'Europa. A Girona, com a la resta d'Espanya, no hi ha una política clara sobre aquests refugiats. Els homes que són enviats a Burgos poden trigar mesos o fins i tot anys a sortir. Moltes d'aquestes famílies aconsegueixen posar-se al resguard d'associacions benèfiques com la ja esmentada *American Joint Distribution Committee*, que actuen a Catalunya des del 1941. I a molts també els van ajudar els seus consellers respectius, com el de Polònia o el d'Holanda, que van tenir gran participació en aquest període.

DONES DE FERRO

El desarrelament, l'exili, es torna encara més dur per dates. Hi va haver un moment determinat en què centenars de nens van ser separats de les seves mares. Va passar amb els refugiats de Caldes de Malavella. «No se sap per què, el governador civil va decidir que els nens petits d'entre 3 i 6 anys fossin internats a l'hospici provincial de Girona, l'hospici de Salt», comenta Josep Calvet. Hi són internats per un període que no superava els quinze dies, segons els arxius. Des-

prés d'aquest temps, els nens són retornats a Caldes de Malavella on es reuneixen amb les seves mares.

Són dones de ferro. Envien els seus marits a Burgos, als seus fills a Salt, elles es queden a Girona en aquesta nebulosa institucional on ningú sap bé el què passa. «Cal imaginar unes senyores que arribaven a Espanya, procedents de Polònia, de Romania o d'Àustria, sense conèixer l'idioma, amb la sensació de no haver comès cap delictes, l'únic que havien fet era fugir de la persecució i de la mort creuant els Pirineus, per trobar-se en un país on ho desconeixien tot i on les seves famílies són separades», assenyalava Calvet. I postilla la que «les situacions eren molt dures i desesperades per a aquestes dones».

En la xerrada, periodista i entrevistat se senten embargats per la tensió que transmeten totes aquelles històries de l'holocaust nazi. Són històries que gelen la pell. Sembla que hauria estat en una època molt diferent a la nostra, un altre món, diu el periodista. «I només han passat 70 anys i molts dels seus protagonistes encara estan amb vida», afegeix Calvet.